

In deze publicatie is aandacht voor het effect van de coronacrisis op de Nederlandse overheidsfinanciën.

INHOUD

Historisch tekort in tweede kwartaal	2
Steunmaatregelen stuwen uitgaven overheid	5
Toegenomen uitgaven gefinancierd met kortlopende schuld	7
Gemeentefinanciën onder druk door terugval toerisme en parkeren	9
Recente publicaties en cijfers	11

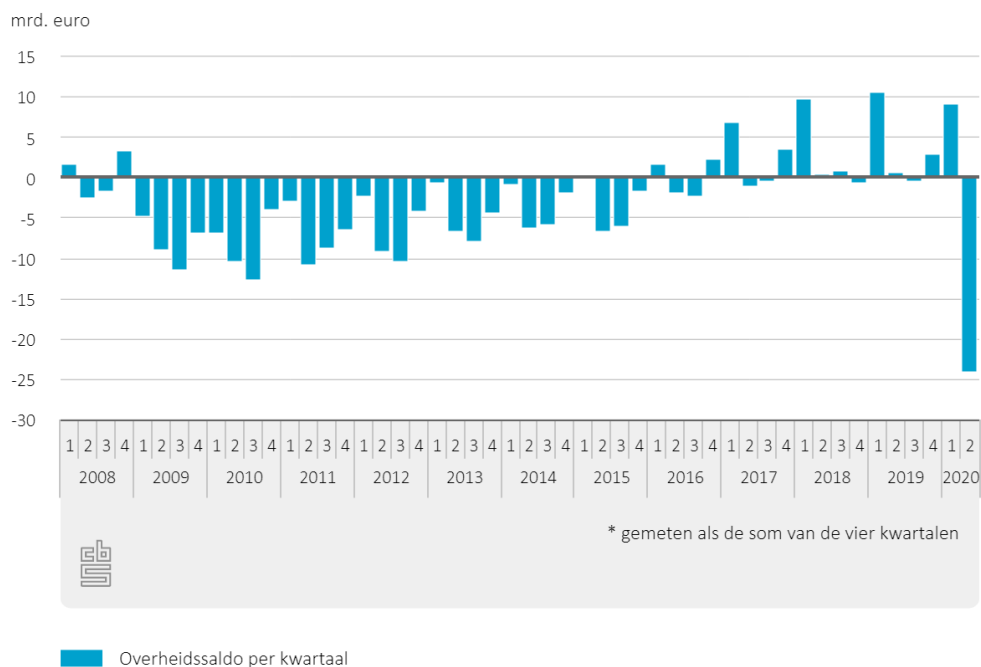
Afdeling	Overheidsfinanciën en Consumentenprijzen	
Contact	CBS Persdienst persdienst@cbs.nl tel: 088 570 7070	CBS Infoservice infoservice online tel: 070 337 4444
Datum	23 september 2020	

www.cbs.nl | Volg ons op Twitter, Facebook en Instagram @statistiekcbs

Historisch tekort in tweede kwartaal

In het tweede kwartaal van 2020 was het saldo van inkomsten en uitgaven van de overheid bijna 24 miljard euro negatief. Sinds het begin van de tijdreeks in 1995 is het tekort van de overheid in een enkel kwartaal nog nooit zo groot geweest. Met name de sterke toename van de uitgaven met ruim 18 miljard euro ten opzichte van het tweede kwartaal van 2019 heeft bijgedragen aan het negatieve saldo. Gemeten op jaarbasis, over de periode van het derde kwartaal 2019 tot en met het tweede kwartaal van 2020, bedroeg het overheidstekort -1,5 procent bbp. Mede door het tekort nam de overheidsschuld met ruim 38 miljard euro toe en kwam aan het einde van het tweede kwartaal uit op 55,2 procent bbp.

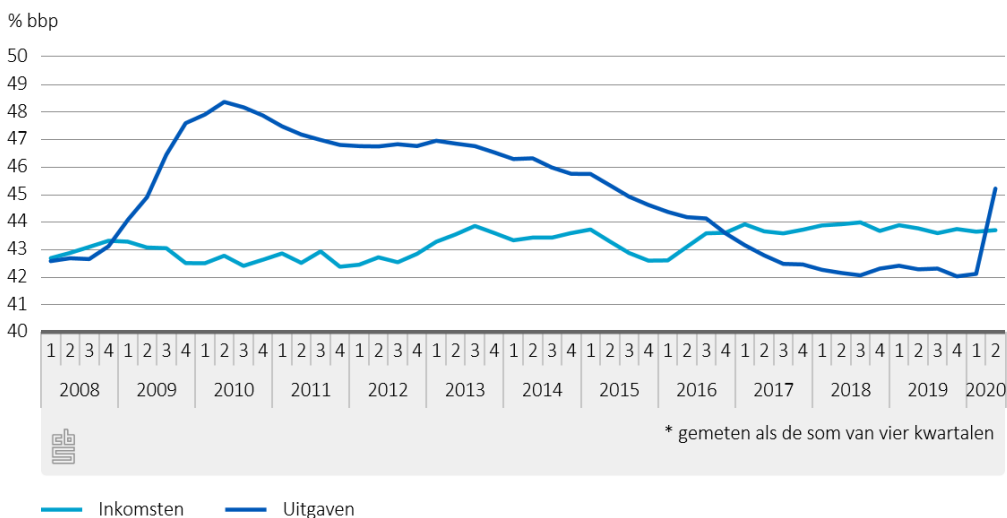
Figuur 1. Overheidssaldo per kwartaal

[StatLine: Overheidsfinanciën; kerncijfers](#)

De toename van de uitgaven met 18 miljard euro in het tweede kwartaal werd voor het grootste deel veroorzaakt door subsidies die zijn verstrekt door de Nederlandse overheid om het bedrijfsleven door de coronacrisis heen te geleiden. Ook werden zorgverleners doorbetaald terwijl de reguliere zorg aanzienlijk was teruggelopen. Deze doorbetalingen zijn als subsidies geregistreerd. In totaal werd er voor 16,7 miljard euro meer aan subsidies uitgegeven dan in hetzelfde kwartaal vorig jaar. Over de verschillende economische maatregelen van de overheid is in deze kwartaalmonitor meer te lezen.

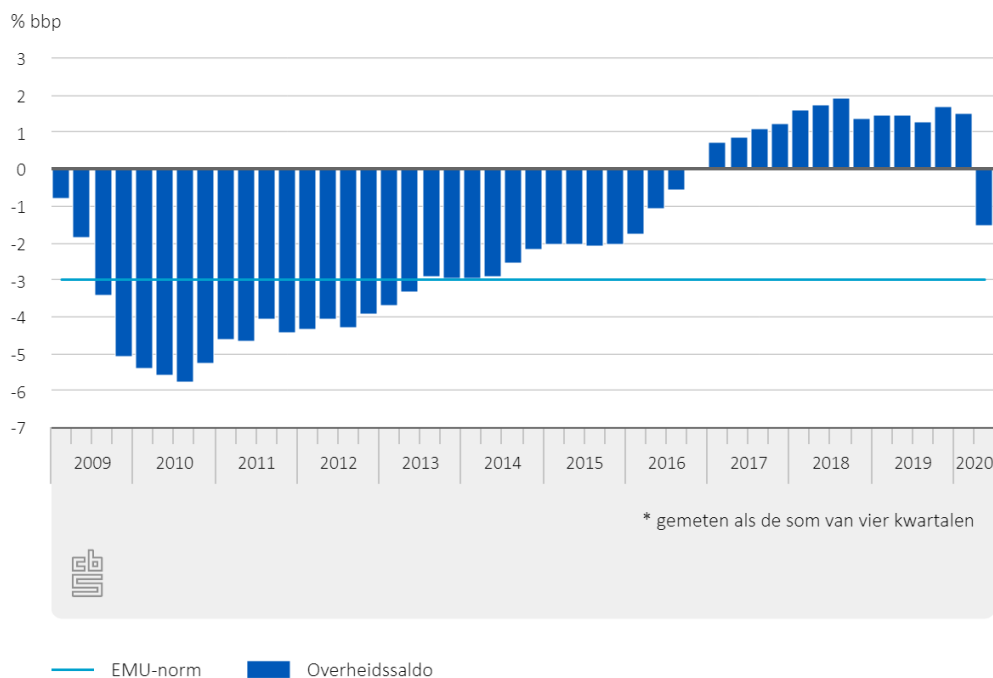
Figuur 2. Overheidsinkomsten en -uitgaven op jaarbasis*

[StatLine: Overheidsfinanciën; kerncijfers](#)

De inkomsten van de overheid waren in het tweede kwartaal ruim 6 miljard euro lager dan hetzelfde kwartaal vorig jaar. Met name de belastinginkomsten zijn sterk teruggelopen in het tweede kwartaal. Bijna de helft van de daling kwam door de vennootschapsbelasting, die afnam doordat bedrijven minder winst maakten. Ook daalden de btw en de dividendbelasting door een afname van de consumptie van huishoudens en de terughoudendheid van ondernemingen om dividend uit te keren tijdens de coronacrisis. Door de stijgende uitgaven en dalende inkomsten kwam het overheidstekort gemeten als som van de vier kwartalen uit op -1,5 procent bbp.

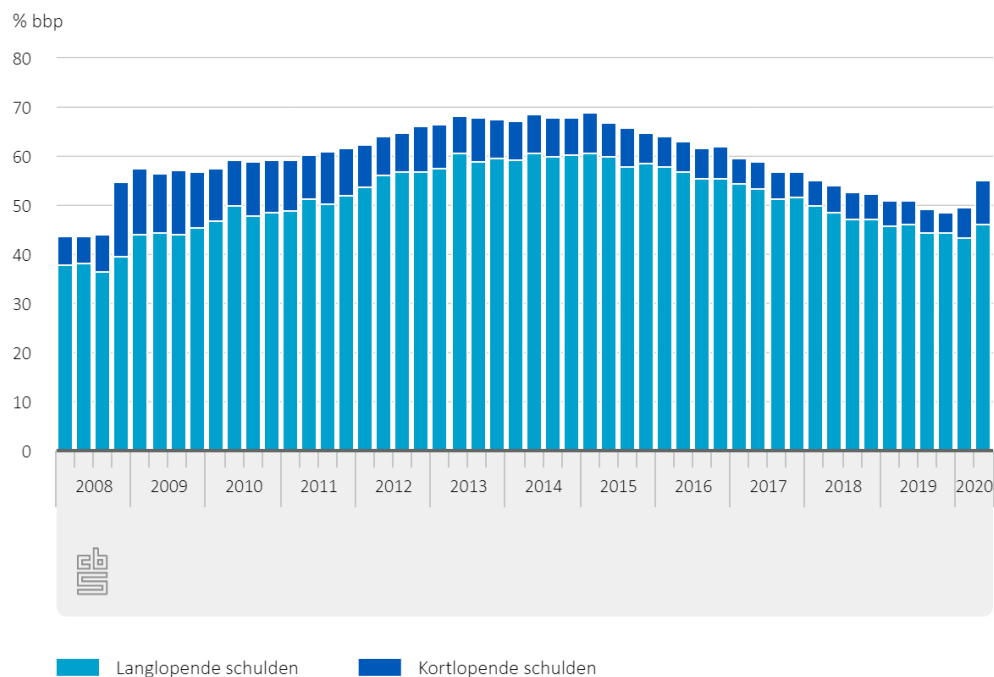
Figuur 3. Overheidssaldo op jaarbasis*

[StatLine: Overheidsfinanciën; kerncijfers](#)

De overheidsschuld steeg in het tweede kwartaal met 38,4 miljard euro en kwam daarmee eind juni uit op 441,5 miljard euro. Vooral het Rijk is schulden aangegaan, niet alleen ten behoeve van het Rijk zelf, maar ook om de coronamaatregelen die de decentrale overheden uitvoeren te financieren.

Figuur 4. Schuldquote

[StatLine: Overheidsfinanciën; kerncijfers](#)

Als percentage van het bbp bedroeg de overheidsschuld eind juni 55,2 procent bbp. Eind maart was deze ratio nog 49,5 procent bbp. Naast het aanzienlijke tekort droeg de krimp van het bbp (noemereffect) ook bij aan deze forse toename. In de miljoenennota wordt als prognose voor ultimo 2020 een schuld voorzien van 59,1 procent bbp.

Kerncijfers overheidsfinanciën

	2019			2020	
	II	III	IV	I	II
	miljard euro				
Inkomsten	88,6	81,7	89,3	95,8	82,5
Uitgaven	87,9	82,2	86,3	86,6	106,3
Saldo	0,7	-0,4	3,0	9,3	-23,9
Overheidsschuld	403,8	395,1	394,7	403,1	441,5
	% van bbp ¹⁾				
Saldo	1,5	1,3	1,7	1,5	-1,5
Overheidsschuld	51,0	49,3	48,7	49,5	55,2

¹⁾ Op jaarbasis, gemeten als de som van vier kwartalen

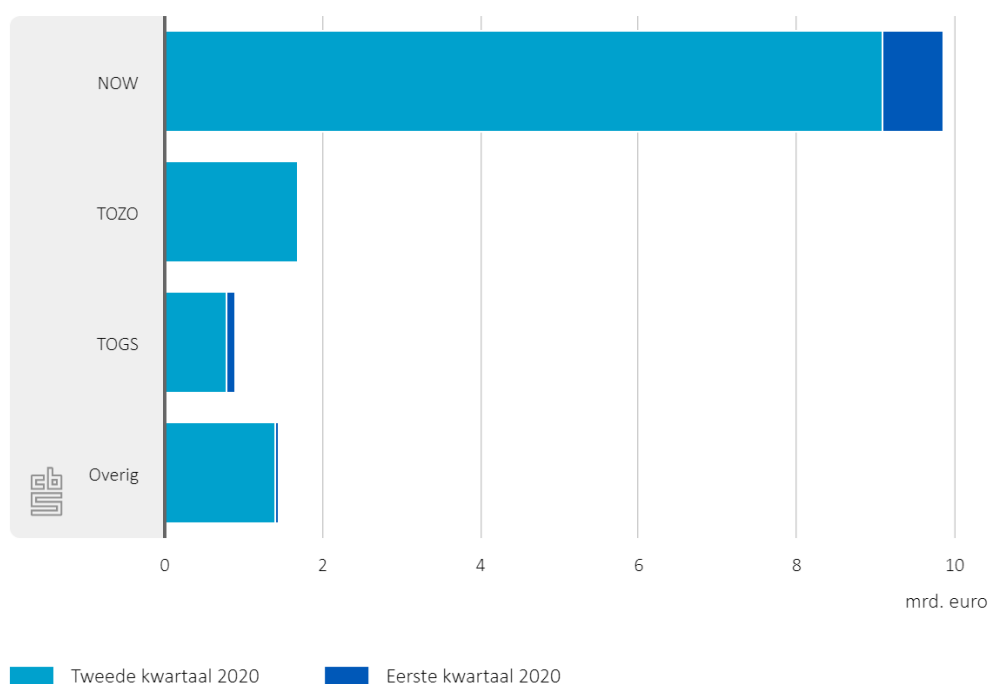
[StatLine: Overheidsfinanciën; kerncijfers](#)

Steunmaatregelen stuwten uitgaven overheid

De uitgaven van de overheid lagen in het tweede kwartaal van 2020 ruim 18 miljard euro hoger dan in hetzelfde kwartaal van 2019. Een groot deel van de hogere uitgaven is toe te schrijven aan steunmaatregelen in het kader van de coronacrisis. In het tweede kwartaal gaf de overheid zo'n 13 miljard euro¹ uit aan dergelijke maatregelen.

Tot op heden zijn er door het kabinet drie steunpakketten aangekondigd, waarvan het nieuwste pakket loopt tot in 2021. Met het volledige pakket aan steunmaatregelen is naar schatting van het kabinet tegen de 46 miljard euro² gemoeid. In het eerste kwartaal waren de uitgaven aan steunmaatregelen met ruim 1 miljard euro nog relatief beperkt. In het eerste half jaar van 2020 heeft de overheid in totaal bijna 14 miljard euro uitgegeven met betrekking tot deze steunpakketten.

Figuur 5. Uitgaven overheid aan steunmaatregelen

De NOW (Tijdelijke Noodmaatregel voor Overbrugging Werkgelegenheid) is verreweg de grootste kostenpost. Het UWV (Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen), de uitvoerder van deze regeling, keerde over het tweede kwartaal ruim 9 miljard euro uit. De NOW compenseert ondernemers bij omzetsdaling voor een groot deel van de loonkosten. In totaal heeft de overheid ongeveer 20 miljard euro gereserveerd voor deze regeling die hiermee goed is voor ongeveer de helft van de totale uitgaven aan noodsteun.

¹ Dit bedrag betreft de niet-financiële transacties van de overheid, exclusief overdrachten binnen de overheid

² Miljoenennota 2021

Daarnaast worden ondernemers ook ondersteund door middel van de TOZO (Tijdelijke Overbruggingsregeling Zelfstandige Ondernemers). De TOZO wordt uitgevoerd door de gemeenten en is bedoeld voor zzp'ers die door de coronacrisis in financiële problemen komen. In het tweede kwartaal ontvingen zzp'ers 1,7 miljard euro aan ondersteuning.

De derde grote steunmaatregel voor ondernemers betreft de TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19), wat het Rijk in het tweede kwartaal zo'n 0,8 miljard euro kostte. De TOGS is een tegemoetkoming voor ondernemers die directe schade ondervonden van diverse kabinetsmaatregelen om het coronavirus in te dammen, zoals bijvoorbeeld het sluiten van de horeca. De TOGS is eind juni opgevolgd door de TVL (Tegemoetkoming Vaste Lasten).

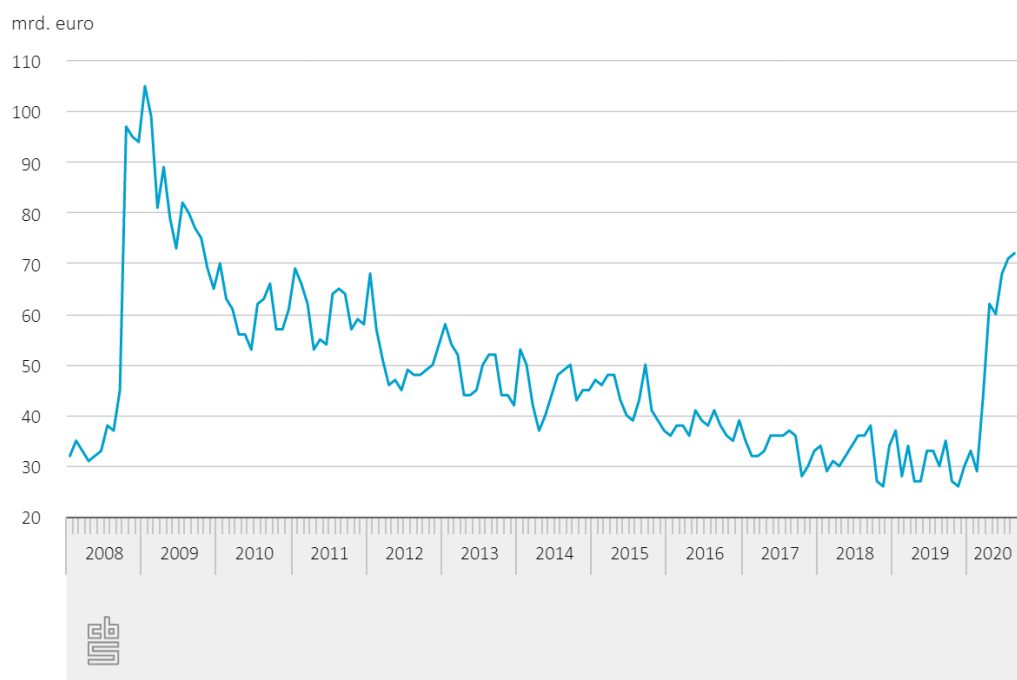
Naast de drie bovenstaande grote noodmaatregelen zijn er nog diverse andere steunmaatregelen. Zo hebben zorgaanbieders zo'n half miljard euro ontvangen voor extra gemaakte kosten. Ook is geld beschikbaar gesteld voor ondersteuning van de sierteelt en voedingstuinbouw. In het tweede kwartaal bedroegen deze uitgaven zo'n 0,2 miljard euro. Daarnaast hebben ouders die hun eigen bijdrage voor de kinderopvang hebben doorbetaald, terwijl deze gesloten was, een vergoeding gekregen. Dit kostte de schatkist in het tweede kwartaal zo'n 0,3 miljard euro. Ten slotte is voor ongeveer 0,4 miljard euro subsidies verstrekt aan ziekenhuizen voor extra aanschaf van medische hulpmiddelen.

Toegenomen uitgaven gefinancierd met kortlopende schuld

Door de hogere uitgaven en lagere inkomsten heeft de overheid een grote financieringsbehoefte in 2020. De overheidsschuld lag aan het eind van het tweede kwartaal dan ook 38 miljard euro hoger dan aan het eind van het eerste kwartaal. De extra schulden zijn vooral aangetrokken door het Rijk, hebben veelal een korte looptijd en zijn vaak aangegaan met buitenlandse partijen.

Het Agentschap van de Generale Thesaurie is namens het Ministerie van Financiën verantwoordelijk voor de financiering van de overheidsuitgaven. Het Agentschap gaat hiervoor schulden aan op zowel de geldmarkt als de kapitaalmarkt. Tot de geldmarkt wordt de markt voor financiële producten met een looptijd variërend van een dag tot en met een jaar gerekend; voor de kapitaalmarkt geldt een looptijd van langer dan een jaar. Het Agentschap streeft ernaar om op de kapitaalmarkt in principe niet af te wijken van de van tevoren aangekondigde uitgifte van staatsobligaties. Het gevolg hiervan is dat voor plotselinge mee- en tegenvallers in de begroting de geldmarkt wordt aangesproken.

Figuur 6. Kortlopende schuld Rijksoverheid

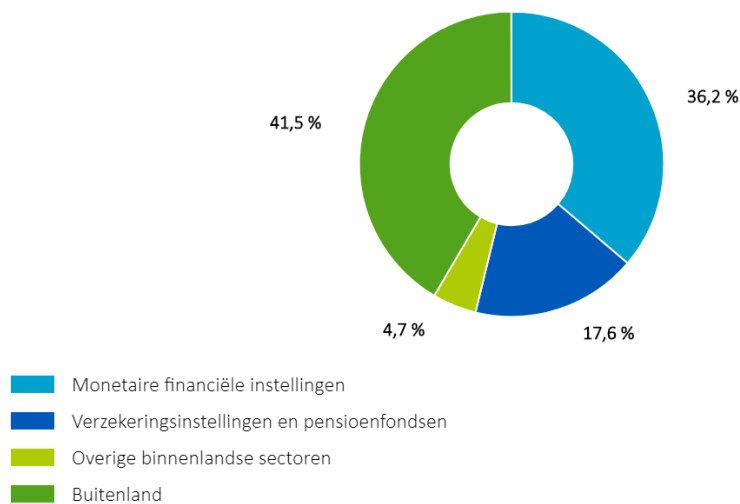

Maatwerktabel: Maandcijfers schuld Rijksoverheid, 2008-2020

Zoals weergegeven in Figuur 5 heeft het Agentschap daarom vooral kortlopend schuld papier aangetrokken om in de extra financieringsbehoefte als gevolg van de coronacrisis te voorzien. De [maandindicator Rijksoverheid](#) van het CBS laat zien dat de schuld van de Rijksoverheid eind augustus 379 miljard euro bedroeg. Eind februari – vlak voor uitbreken coronacrisis – was dit nog 324 miljard euro. De kortlopende schuld van het Rijk steeg in deze periode met bijna 43 miljard

en de langlopende schuld nam met bijna 12 miljard toe. Ook in 2008, bij het uitbreken van de financiële crisis, nam het Rijk in eerste instantie vooral zijn toevlucht tot de geldmarkt.

Figuur 7. Aandeel geldgevers overheidsschuld*

* ultimo tweede kwartaal 2020

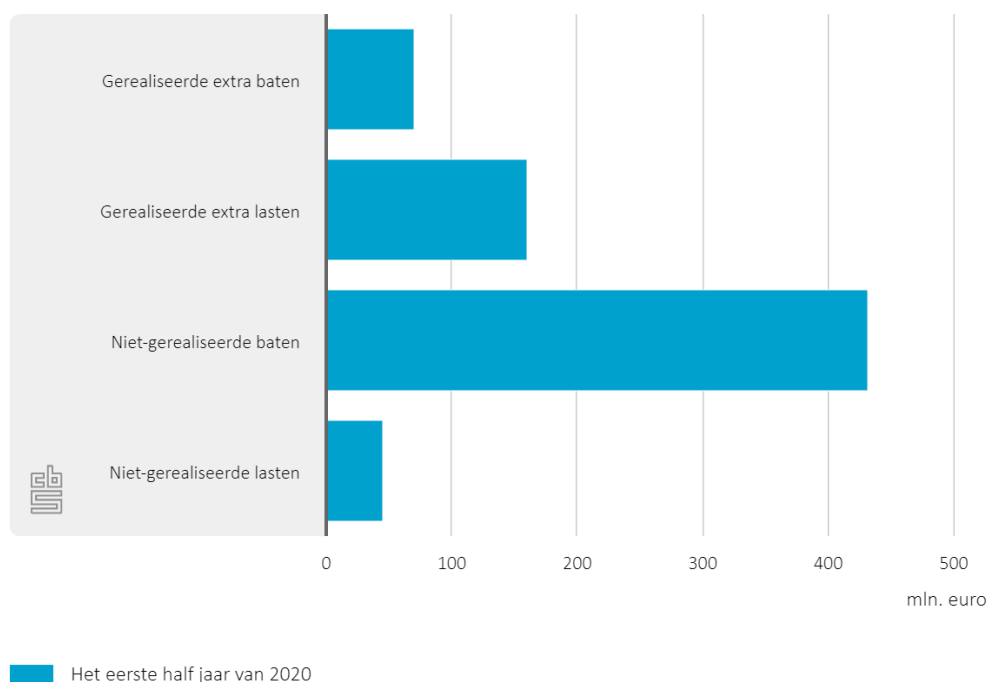
StatLine: Overheidsschuld; schuldtitel, geldgever, waarderingsgrondslag, sectoren

Om op korte termijn liquide middelen aan te trekken, heeft de overheid vooral schatkistpapier uitgegeven. Van de toename van de overheidsschuld in het tweede kwartaal is 59 procent gefinancierd door buitenlandse sectoren. Ook in 2008 had de overheid een urgente financieringsbehoefte en werd hiervoor de internationale geldmarkt aangesproken. Aan het eind van het tweede kwartaal van 2020 was meer dan 41 procent van de overheidsschuld in buitenlandse handen. Ten opzichte van het eerste kwartaal is het deel van de staatsschuld met buitenlandse schuldeisers daarmee met 2 procentpunt gestegen.

Gemeentefinanciën onder druk door terugval toerisme en parkeren

In augustus en september heeft het CBS onderzoek gedaan naar de extra lasten en baten die gemeenten tot en met 30 juni 2020 hebben geboekt als gevolg van de coronacrisis. Ook is gekeken welke begrote baten en lasten niet zijn gerealiseerd. De uitkomsten van dit onderzoek moeten vooral worden gezien als een ondergrens van zowel de mogelijke extra lasten en baten alsmede de niet-gerealiseerde lasten en baten. Een meerderheid van de responderende gemeenten gaf aan op dat moment nog niet alle corona gerelateerde (meer-) lasten en (meer-) baten te hebben verwerkt. Het CBS heeft ook een deel bij geraamd omdat niet alle gemeenten hebben gerepsondeerd. Het effect van deze ontbrekende informatie is op dit moment niet te kwantificeren en de onderstaande cijfers vormen dus een voorlopige indicatie.

Figuur 8. (Niet-gerealiseerde) lasten en baten gemeenten

Maatwerktabel: Uitvraag corona gerelateerde lasten en baten gemeenten

Volgens de huidige inzichten overstijgen tot en met 30 juni de extra lasten, exclusief TOZO (Tijdelijke Overbruggingsregeling Zelfstandig Ondernemers), de extra baten met ongeveer 91 miljoen euro. De niet-gerealiseerde baten vallen ongeveer 386 miljoen euro hoger uit dan de niet-gerealiseerde lasten.

Gerealiseerde extra lasten en baten

Afgezien van de TOZO hebben gemeenten vanaf medio maart tot en met 30 juni volgens de huidige inzichten ongeveer 161 miljoen euro aan corona gerelateerde lasten geboekt.

Daarvan heeft 49 miljoen euro betrekking op kosten in het sociaal domein. Onder andere om de sociale werkvoorziening aan de anderhalvemeter-maatregel aan te passen, zorgverleners in de WMO (Wet Maatschappelijke Ondersteuning) te compenseren voor inkomensderving en aan extra kosten voor de maatschappelijke opvang. Ook is er 35 miljoen euro aan kosten gemaakt voor de eigen organisatie om met name het thuiswerken van gemeenteambtenaren mogelijk te maken en kantoorruimte te laten voldoen aan de coronavoorschriften. Verder hebben gemeenten ook voor 23 miljoen euro aan extra kosten voor sport, recreatie en cultuur, onder andere door huurcompensatie voor sportverenigingen. Tot slot is er 20 miljoen euro aan kosten gemaakt voor volksgezondheid en milieu, dit onder andere ten behoeve van de inrichting van teststraten. Daarnaast zijn er extra kosten gemaakt voor afvalinzameling.

Gemeenten hebben ongeveer 70 miljoen euro aan extra baten geadministreerd. Een aanzienlijk deel hiervan hebben gemeenten opgenomen op de post 'algemene uitkeringen en overige uitkeringen gemeentefonds'. Deze compensatie, veelal afkomstig van het Rijk, heeft ook betrekking op andere beleidsterreinen. Daarnaast zijn er extra baten ontvangen voor sport, cultuur en recreatie. Hieronder valt ook het financieren van de huurcompensatie aan sportverenigingen. Ondanks dat de extra baten doorgaans afkomstig zijn van het Rijk, kunnen deze ook van andere overheden komen, zoals provincies.

Niet-gerealiseerde lasten en baten

Andere baten en lasten vallen door de coronacrisis juist lager uit dan begroot. Gemeenten liepen tot en met 30 juni ongeveer 432 miljoen euro aan begrote baten mis. Omdat met name het binnen- en buitenlands toerisme sterk is afgenomen hebben de gemeenten 105 miljoen euro minder aan de post 'economische promotie' ontvangen dan verwacht. Dit betreft voornamelijk toeristenbelasting. Ook de ontvangsten parkeerinkomsten zijn 131 miljoen euro lager uitgevallen dan begroot. Deze bedragen vormen samen meer dan de helft van de misgelopen baten. Gemeenten ontvingen ook 28 miljoen euro minder aan overige belastingen. Tot slot werd er 26 miljoen euro minder aan huur ontvangen dan begroot van sportverenigingen en verloren gemeenten 31 miljoen euro aan omzet in het sociaal domein, onder andere met betrekking tot de sociale werkvoorzieningen.

Gemeenten zijn ten gevolge van de coronacrisis op sommige terreinen soms ook minder geld kwijt dan begroot. Volgens de huidige stand van zaken betreft dit ongeveer 46 miljoen euro. Door de coronamaatregelen werkten ambtenaren thuis, wat de gemeenten scheelde aan reiskostenvergoedingen en huisvestingskosten. Ook is er 14 miljoen euro minder uitgegeven aan diensten zoals het leerlingen- of gehandicaptenvervoer.

Uitvoering TOZO

Volgens de huidige stand van zaken hebben gemeenten ongeveer 1,7 miljard uitgegeven aan de post 'inkomensregelingen binnen het sociaal domein'. Het grootste gedeelte hiervan heeft betrekking op de TOZO, maar de gemeenten kunnen ook andere sociale uitkeringen hebben opgenomen onder deze post. Zij hebben van het Rijk tot en met 30 juni voor 2,5 miljard aan voorschotten voor de TOZO ontvangen. De TOZO is een specifieke uitkering en gemeenten kunnen de door het Rijk toegekende middelen uitsluitend voor deze regeling inzetten. De TOZO loopt ook na 30 juni door.

Recente publicaties en cijfers

Op het gebied van de overheidsfinanciën zijn in het afgelopen kwartalen de onderstaande publicaties uitgebracht. De publicaties zijn benaderbaar via de [themapagina Overheid en politiek](#). De cijfers zijn te vinden in de CBS databank [StatLine](#).

Publicaties

Historisch tekort in tweede kwartaal	23 sept. 2020
Maandindicatoren Rijksoverheid	31 augustus 2020
Maatwerktabel: Maandcijfers schuld Rijksoverheid, 2008-2020	31 augustus 2020
Maatwerktabel: Inkomsten, uitgaven en saldo op kasbasis van de Rijksoverheid, 2018-2020	31 augustus 2020
Invloed van de coronacrisis op de nationale rekeningen	23 sept. 2020
Maatwerktabel: Uitvraag corona gerelateerde lasten en baten gemeenten	23 sept. 2020

Cijfers

Overheidsfinanciën; kerncijfers	23 sept. 2020
Overheid; financiële balans, marktwaarde, overheidssectoren	23 sept. 2020
Overheidsinkomsten; transacties en overheidssectoren	23 sept. 2020
Overheid; ontvangen belastingen en wettelijke premies	23 sept. 2020
Overheidsschuld; schuldtitel, geldgever, waarderingsgrondslag, sectoren	23 sept. 2020
Overheidsuitgaven; transacties en overheidssectoren	23 sept. 2020
Saldo en schuld; overheidssectoren	23 sept. 2020
Overheid; sociale uitkeringen	24 juni 2020
Centrale overheid; inkomsten en uitgaven per maand op kasbasis	31 augustus 2020
Socialezekerheidsfondsen: inkomsten en uitgaven	31 augustus 2020
Waterschappen; tarieven heffingen	14 februari 2020
Opbrengsten waterschapshoeffingen; begrotingen en realisatie	14 februari 2020
Kerncijfers gemeentebegrotingen, heffingen per gemeente	28 januari 2020
Kerncijfers gemeentebegrotingen, heffingen naar regio en grootteklasse	28 januari 2020
Gemeentebegrotingen; heffingen naar regio en grootteklasse	28 januari 2020
Gemeentebegrotingen; heffingen per gemeente	28 januari 2020
Decentrale overheden; EMU-saldo, begroting 2019-2021	27 januari 2020